

บทความวิชาการ (Academic Article)

แก้บนแม่ยาย : คุณค่าของเพลงพื้นบ้านกับการนำเสนอเนื้อหาอย่างสร้างสรรค์
จากผลงานของ ป.ปากควาย

Kae Bon Mae Yai: Cultural Value and Creative Expression
in Thai Folk Song by Por Pak Khwai

ศราวุธ สุดงูเหลือม^{1*}

Sarawut Sudnguluam^{1*}

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เพลงแก้บนแม่ยายใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ป.ปากควาย ผู้สร้างสรรค์เพลงแก้บนแม่ยาย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในบทเพลงแก้บนแม่ยาย และ 3) บทบาทของเพลงแก้บนแม่ยายในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคม ผลการศึกษาพบว่าบทเพลงแก้บนแม่ยายเป็นผลงานสร้างสรรค์ ของ ป.ปากควาย หรือนายมณฑล อโหสิ เป็นการสร้างสรรค์เพลงด้วยการดัดแปลงมาจากเพลงจำใจจาก มุ่งนำเสนอภาพความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างลูกเขยกับแม่ยายสะท้อนบทบาทของเพลงในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคม แสดงให้เห็นคุณค่าและปฏิภาณกวีของ ป.ปากควาย

คำสำคัญ: แก้บนแม่ยาย คุณค่าของเพลงพื้นบ้าน การนำเสนอเนื้อหาอย่างสร้างสรรค์

Abstract

This article explores three key aspects of the folk song Kaebon Mae Yai: (1) the role of Por Pak Khwai (Mr. Monthon Ahosi) as its creator; (2) the depiction of the son-in-law and mother-in-law relationship within the song; and (3) the song's function as a cultural medium for expressing underlying sexual tension and subtly challenging established social norms. The study argues that Kaebon Mae Yai,

¹ นักวิชาการอิสระและนักแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลางจังหวัดพิษณุโลก

Independent scholar and central thai folk song of Phitsanulok province

*Corresponding author; email: manunsree55@gmail.com

(Received: 23 April 2025; Revised: 29 October 2025; Accepted: 29 November 2025)

adapted from the original song Jam Jai Jak, serves not only as a humorous and artistic performance but also as a reflection of the improvisational skill and cultural commentary of its composer. Through lyrical analysis and contextual interpretation, the song is shown to contribute to the evolving discourse on family roles and personal expression in Thai folk music.

Keywords: Kaebon Mae Yai, Thai Folk Song Por Pak Khwai,
Cultural Expression Social Norms

บทนำ

เพลง แก่บนแม่ยาย

(ประพันธ์โดยนายมณฑล อโหสิ หรือ ป.ปากควาย)

สูตรกะข้า้ตรมระทมอุรา	นิทานเล่ามาฟังเถอะหนาคุณนาย
นานแล้วเหวี่ยงเรื่องลูกเขยกับแม่ยาย	ลูกเขยเลี้ยงควายเลี้ยงกันมากมายฝูงควายมากมี
คำคั้นหนึ่งฝูงโจรหลายคนมากมาย	ขโมยต้อนควายลูกเขยไปทันที
แจ้งขึ้นมาลูกเขยหาควายไม่มี	ลูกเขยโศกก็แม่ยายใจดีก็พลอยเสียใจ
แม่ยายเปรยลูกเอยลูกเขยอย่าเศร้า	ตามควายของเราขโมยมันเอาควายไป
หมดเรี่ยวแรงไม่พบแหล่งของโจรไพร	ลูกเขยเสียใจก็เดินร้องไห้หาควายไม่มี
กลับมาบ้านบนบานขอให้ฉันได้ควาย	จะล่อแม่ยายเพื่อถวายเป็นเจ้าที่
สมดังใจเขยได้ควายคืนทันที	ลูกเขยยินดีฝูงควายมากมีได้คืนกลับมา
เสื่อกบนบนเอาเคล็ดว่าจะ ี๊ดแม่ยาย	ลูกเขยวุ่นวายจะอย่างไรดีหว่า
ไม่ได้แก่นลูกเขยต้องทนทรมาน	ตั้งใจปรึกษาขอความเมตตาผู้เป็นแม่ยาย
แม่ยายฟังร้องโหว่า “ปิดโถ่ลูกเขย”	แม้อยังไม่เคยไ้ลูกเขยฉิบหาย
ลูกเขยร้องนั่นลูกต้องถึงที่ตาย	กราบลาแม่ยายเขยคงต้องตายถ้าไม่ได้แก่น
ฝ่ายแม่ยายตื่นตันสงสารลูกเขย	ร้องว่าลูกเอยให้ลูกเขยเตรียมตน
แม่จะนอนเฉยให้ลูกเขยแก่น	แม่ยายยอมตนเขยเลยแก่นเสียจนอย่างดี
เขยแม่ยายสองคนแก่นผ่านไป	แม่ยายติดใจลูกเขยบนไปที่
สะกิดลูกเขยว่า “ลูกเอยนี่ก็ดี	แก่นอีกสิ สามที่สี่ที่เจ้าที่ขอบใจ”

ต้นฉบับ “แค้นแม่ยาย” ผลงานจากปลายปากกา
ของตลก นาย ป.ปากควาย (เฉลาโฟโต้ เมืองเหลือ,
2565)

บทประพันธ์ข้างต้นคือเนื้อเพลง “แค้นแม่ยาย” งานสร้างสรรค์ของนายมนทล อโหสิ หรือในฉายาวงการลิเกว่า “ป.ปากควาย” เกิดเป็นกระแสนิยม (viral) บนสื่อสังคมออนไลน์ ในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2567 เนื่องจากในงานประเพณีแข่งเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานฯ จังหวัดนครสวรรค์ มีนักการเมืองท้องถิ่นท่านหนึ่งได้ต่อว่าที่นักพากย์เรือเรื่องความไม่เหมาะสม ในการนำเพลง “แค้นแม่ยาย” มาร้องเล่นระหว่างที่กำลังพากย์เรือ (เดลินิวส์ออนไลน์, 2567) เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดกระแสส่วนใหญ่ในสื่อสังคมออนไลน์ให้ความสนใจและชื่นชอบการร้อง เล่นเพลง “แค้นแม่ยาย” เป็นอย่างยิ่งในฐานะบทเพลงที่สื่อสารความตลกขบขันต่อผู้ชม

ป.ปากควาย หรือนายมนทล อโหสิ เป็นศิลปินลิเกตัวตลกในคณะหยาดนภาดาวรุ่ง จังหวัดพิจิตร เกิดและเติบโตที่อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร สืบเชื้อสายศิลปินจากบิดา คือ นายอภิรักษ์ อโหสิ ซึ่งเป็นศิลปินลิเกฉายา “ขุน ปากครก” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) ป.ปากควายเป็นศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานเพลงแค้นแม่ยายขึ้น และขับร้องเพลงนี้เพื่อสร้างความ สนุกสนานแก่ผู้ชม เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับ นับถือจากศิลปินในวงการตลก มากมาย สังเกตได้จากในช่วงที่มีข่าวว่า ป.ปากควายถึงแก่กรรม น้าโย่ง เชิญยิ้ม หรือ นายพิเชษฐ์ เอี่ยมชาวนา ศิลปินในรุ่นใหญ่ในวงการตลกได้เขียนข้อความผ่านสื่อเฟซบุ๊กส่วนตัว ความว่า “อาลัย ป.ปากควาย ตลกลิเกคนเก่ง แต่งเพลงดี ขอให้พี่ไปสู่ภพภูมิที่ดีนะครับ ขอแสดงความ เสียใจกับครอบครัวของ ป.ปากควายด้วยนะครับ” (มติชนออนไลน์, 2565) ปัจจุบันแม้ ป.ปากควาย ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ผลงานเพลงแค้นแม่ยายก็ยังถูกนำเสนอและนักร้องต่าง ๆ นำมาขับร้อง เล่นกันไปในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ

เนื้อหาของเพลงแค้นแม่ยายกล่าวถึงตัวละคร 2 คน ได้แก่ ลูกเขยและแม่ยายในสังคม เกษตรกรรม ฝ่ายตัวละครลูกเขยมีฐานะค่อนข้างร่ำรวย สังเกตได้จากเนื้อเพลงว่า “ลูกเขยเลี้ยง ควายเลี้ยงกันมากมายฝูงควายมากมี” และฝ่ายตัวละครแม่ยายที่ใจดี มีความเห็นอกเห็นใจลูกเขย จากนั้นจุดวิกฤตของเรื่องกล่าวถึงตอนที่ลูกเขยจำเป็นต้องแค้นต่อเจ้าที่ด้วยการมีเพศสัมพันธ์กับ แม่ยาย เนื่องจากลูกเขยได้ฝูงควายกลับคืนมา จากนั้นจบเรื่องแบบหักมุมด้วยการสอดแทรกก อารมณ์ขัน คือการเล่าถึงแม่ยายซึ่งมีที่ทำแต่แรกเหมือนต้องการปฏิเสธ แต่กลับจำยอมตกลงที่จะ

แก่นและเกิดติดใจการมีเพศสัมพันธ์ครั้งนั้นโดยสังเกตจากความว่า “แม่ยายติดใจลูกเขยบนไปที่”

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในเนื้อเพลง “แก่นแม่ยาย” ต่อไปอีกจะพบว่าเนื้อหาของเพลงดังกล่าวนอกจากจะสร้างความขบขันด้วยการกล่าวถึงเรื่องทางเพศแล้ว ยังสามารถวิเคราะห์ในเชิงหน้าที่ของเพลงที่ส่งผลและเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคน ครอบครัว และชุมชนได้อีกด้วย บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เพลง “แก่นแม่ยาย” ใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ป.ปากควาย ผู้สร้างสรรค์เพลงแก่นแม่ยาย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในบทเพลงแก่นแม่ยาย และ 3) บทบาทของเพลงแก่นแม่ยายในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคม

เนื้อเรื่อง

บทเพลงแก่นแม่ยายมีความเกี่ยวข้องกับคน ครอบครัว และชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นเพลงดังกล่าวยังสะท้อนคุณค่าทั้งในด้านการใช้ภาษาและการสร้างสรรค์เนื้อหาอย่างมีศิลปะจากการสร้างสรรค์ของ ป.ปากควาย บทความนี้มุ่งนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพลงแก่นแม่ยาย ใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. ป.ปากควาย ผู้สร้างสรรค์เพลงแก่นแม่ยาย

ป.ปากควาย หรือนายมณฑล อโหสิ ผู้สร้างสรรค์ผลงานเพลง “แก่นแม่ยาย” เกิดเมื่อวันพุธ (ไม่ปรากฏวันที่) เดือนกันยายน พ.ศ. 2498 มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลจี่วราย อำเภอดะพวนหิน จังหวัดพิจิตร เป็นนักแสดงตลกลิเกคณะ ป.ปากควาย หรือคณะหยาดนภาดาวรุ่ง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) ได้รับฉายาว่าเป็น “ราชาดาวตลกลิเกเพลงแปลงแห่งเมืองพิจิตร” ในรายการตามติดชีวิตตลก (Nui Chernyim, 2562) ของนายชูเกียรติ เอี่ยมสุข หรือนุ้ย เชิญยิ้ม จากการสัมภาษณ์ในรายการดังกล่าวทำให้ทราบถึงความสามารถในด้านการใช้ปฏิภาณในการสร้างสรรค์ผลงานเพลงแปลงต่าง ๆ ของ ป.ปากควาย เช่น เพลงตั้งนะโมมันโก้งจิ้ง ๆ ที่ดัดแปลงจากเพลงสาวบางโพธิ์ เพลงหม้อแม่ครัว ที่ดัดแปลงจากเพลงเล็กเมียบอกมา เป็นต้น

ป.ปากควาย หรือนายมณฑล อโหสิ ยังเป็นศิลปินที่ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติศิลปินท้องถิ่น 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง “รางวัลศรีสุวรรณจักร” สาขาดนตรีและศิลปะการแสดง จังหวัดพิจิตร จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 ณ อาคารอุทยานองค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มหาวิทยาลัยนเรศวร นับเป็นศิลปินที่มีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และคงคุณค่าของการจรรโลงศิลปวัฒนธรรมต่อสังคม

ภาพ 1 นายมนทล อโหสิ รับรางวัลเชิดชูเกียรติเกียรติ

ศิลปินท้องถิ่น 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง

“รางวัลศรีสุวรรณหิงคาร” สาขาดนตรีและศิลปะการแสดง จังหวัดพิจิตร

จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ที่มา: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร Faculty of Humanities NU (2565)

บทเพลงแก่นแม่ยายเป็นหนึ่งในผลงานสร้างสรรค์รูปแบบเพลงแปลงของ ป.ปากควาย เมื่อพิจารณาบทเพลงดังกล่าวจะพบว่าเป็นการดัดแปลงมาจากบทเพลง “จำใจจาก” ผลงานประพันธ์ของบุญสม อยุรยา หรือบุญสม มีสมวงษ์ หรือพร ภิรมย์ ที่มีทั้งทำนองเพลงและการขึ้นต้นเนื้อเพลงด้วยความว่า “สุตระกำข้าตรมระทมอร่า” เช่นเดียวกัน

ตัวอย่าง เนื้อเพลงจำใจจาก

สุตระกำข้าตรมระทมอร่า
เราเป็นเขยถูกแม่ขังตั้งเป็นควาย
แม่ยายเราเข้าเฝ้าเฝ้าเฝ้าเฝ้า
อบายมุขเข้าคลุกในดวงกมล
อกเราเอยแสนอายแม่ยายประจาน
ลูกสาวเฉยกลับคิดเลยว่าไม่กลัว

หนีเมียจากมาด้วยระอาแม่ยาย
อกลูกผู้ชายแสนอายยามอับอากัพยาจน
ข้ายังไม่เคยจะทำบุญสักหน
ไม่มีมิ่งคลเหลือทนเหลือทานผลาญเราหมดตัว
ยุเมียให้พาลด่าประจานญาติผู้
กลับด่าทูนหัวรักผิวทอนอยู่ผู้รู้จิตใจ

ไอ้แม่ยายสากลเขยจนไม่ดี	รักเขยมั่งมีประเพณีอะไร
โลกปนหลงไม่คิดปลงยามสิ้นใจ	ไม่ว่าใคร ๆ พันตายเมื่อไหร่จนหรือมั่งมี
ก่อนเป็นเขยคิดมีเมียแนบแอบกาย	คัดเลือกแม่ยายที่ไม่หมายภาษี
เราลูกเขยต้องหาแต่แม่ยายดี	แม่ยายผมนี้ขอลากันที่เขยจนจากลา
	จำใจจาก-พร ภิรมย์
	(แม่ไม้เพลงไทย Original, 2559)

ในด้านคำร้องของเพลงจำใจจากเป็นการใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนตลาด แต่ละวรรคมีจำนวนคำตั้งแต่ 9 – 14 คำ มีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน มีเนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่ยายกับลูกเขยในทางที่เป็นปฏิปักษ์กัน (เอื้อมพร รักษาวงศ์, 2552, น. 74-75) กล่าวคือการกล่าวถึงแม่ยายที่มีพฤติกรรมชอบด่าทอสุราเป็นประจำ ไม่นิยมเข้าวัดทำบุญ อีกทั้งยังแสดงความรังเกียจลูกเขยโดยมักมีผรุสวาทต่อลูกเขย ยุยงปลุกปั่นให้ลูกสาวของตนเกลียดชังลูกเขยและเกลียดชังครอบครัวของลูกเขย จุดจบของเรื่องคือฝ่ายลูกเขยจำใจต้องแยกครอบครัวกันกับภรรยา ส่วนเนื้อหาของเพลงแก่นแม่ยายที่ ป.ปากควายสร้างสรรค์ขึ้นเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างลูกเขยกับแม่ยาย

ความคิดสร้างสรรค์และปฏิภาณกวีดังกล่าวของ ป.ปากควาย นับเป็นการสร้างสรรค์เพลงแปลงด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องเพศเชิงสองแง่สองง่าม มีการใช้ถ้อยคำด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายตรงไปตรงมา สามารถสื่อสารความสนุกสนานไปยังผู้ชมได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีความสามารถในการเลือกเพลงต้นแบบซึ่งเป็นเพลงที่มีจังหวะทำนองหรือแม้กระทั่งจำนวนคำที่สอดคล้องเหมาะสมมานำเสนอ เนื่องจากเพลงจำใจจากเป็นเพลงที่นิยมอย่างมากตั้งแต่ช่วงแรกที่พร ภิรมย์ สร้างสรรค์ขึ้น ต่อมาบทเพลงดังกล่าวยังถูกนักร้องชายที่มีชื่อเสียงนำมาขับร้องเผยแพร่ต่อ อาทิ สายัณห์ สัญญา ยอดรัก สลักใจ เป็นต้น ผลงานสร้างสรรค์ผ่านบทเพลงแปลงดังกล่าวจึงยังถูกนำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ อยู่มากมาย แม้ในบรรยากาศของการขับร้องโดยทีมงานพากย์เรือที่งานแข่งเรือยาวซึ่งเป็นกระแสนิยมและกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสื่อสังคมออนไลน์ จึงนับได้ว่าการสร้างสรรค์บทเพลงดังกล่าวเป็นคุณค่าของวรรณกรรมสร้างสรรค์ในรูปแบบบทเพลงแปลงที่สามารถสะท้อนใจผู้ฟังผู้ชมและส่งผลกระทบต่อสังคมได้อยู่น้อย

ภาพ 2 ป. ปากควายขับร้องบทเพลง “แก๊บนแม่ยาย” ในการแสดงลิเก
ที่มา: เฉลียวไฟใต้ เมืองเหลือ (2565)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในบทเพลงแก๊บนแม่ยาย

เมื่อพิจารณาบริบทของสังคมไทยในอดีต สังคมไทยส่วนใหญ่แต่ละ “เรือน” หรือบ้านที่มีลูกสาวมักเป็นสังคมครอบครัวขยาย หากฝ่ายชายมีฐานะที่ร่ำรวยกว่าฝ่ายหญิงก็อาจจะมาอยู่กับฝ่ายชาย (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2558, น. 129) เมื่อฝ่ายชายแต่งงานกับฝ่ายหญิงแล้วฝ่ายชายหรือเจ้าบ่าวจำเป็นต้องไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงหรือฝ่ายเจ้าสาวเนื่องจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ดังภาพচিতในภาคอีสานที่กล่าวว่า “เอาลูกเขยมาเลี้ยงพ่อเฒ่า ปานได้ข้าวมาใส่ไล่ใส่เยย” หากฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านฝ่ายชายจะกล่าวว่า “เอาลูกเฒ่ามาเลี้ยงปู่เลี้ยงย่า ปานเอาผีเอาหามาใส่เรือนใส่ชาน” (เสฐียรโกเศศ, 2515, น. 6) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมไทยจะนิยมให้ฝ่ายชายแต่งงานแล้วเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ขณะเดียวกันหากฝ่ายหญิงเข้าไปอยู่บ้านของฝ่ายชายแล้วก็มักจะเกิดปัญหาตามมา หรือหากพิจารณาในเชิงकुโลบายของคนสมัยนั้นอาจเป็นเพราะต้องการแรงงานจากฝ่ายชายไว้ช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ของครอบครัวในสังคมเกษตรกรรมไทย สอดคล้องกับฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2558, น. 129) ที่กล่าวถึงความหมายของคำว่า “เขยอาสา” คือฝ่ายลูกเขยจะเป็นแรงงานสำคัญที่ช่วยงานพ่อแม่ของฝ่ายหญิงในบริบทของสังคมเกษตรกรรม

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในบทเพลงแก๊บนแม่ยาย นอกจากจะพบนัยแฝงที่นอกเหนือจากการสื่อสารความสนุกสนานแล้ว เนื้อหาของบทเพลงยังสื่อสารประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในแง่ความสัมพันธ์เชิงบวกหรือความสัมพันธ์อันดี ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ที่ลูกเขยแสดงความเคารพต่อแม่ยาย ฝ่ายแม่ยายที่แสดงความรักความเมตตาต่อลูกเขยที่ถึงแม้ว่าจะผิดประเพณี

แต่ผู้ฟังก็ยังเข้าใจถึงเหตุผลของแม่ยายและลูกเขยว่าเป็นเช่นนั้นเพราะลูกเขยต้องการรักษาสัญญาจากการบนบานกับเจ้าที่ การนำเสนอลักษณะนี้จึงทำให้ภาพลักษณ์ของแม่ยายและลูกเขยดูไม่เสียหายมากนัก

ความสัมพันธ์เชิงบวกนี้อาจเป็นผลมาจากการที่ลูกเขยมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านการทำงาน ทำให้มีฐานะร่ำรวย อันสังเกตได้จากการที่ลูกเขยมีฝูงควายจำนวนมาก จึงทำให้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อครอบครัวของฝ่ายหญิง อันเป็นค่านิยมของคนในสังคมเกษตรกรรม ทั้งนี้เสฐียรโกเศศ (2515, น. 7) ยังกล่าวถึงสถานะลูกเขยในฐานะผู้ที่จะถูกยอมรับจากครอบครัวฝ่ายหญิงว่าต้องเป็น “เขยอาสา” กล่าวคือฝ่ายชายไปอาสารับใช้อยู่ในบ้านฝ่ายหญิง หากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเห็นว่าลูกเขยเป็นคนดี มีท่วงทีและอัธยาศัยเป็นที่น่าพอใจ ผู้ใหญ่จากฝ่ายหญิงก็จะชื่นชอมลูกเขย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาบทเพลง “จำใจจาก” ที่นับเป็นเพลงต้นแบบก่อนที่ ป.ปอกควาย จะสร้างสรรค์เพลง “แค้นแม่ยาย” ขึ้นภายหลัง จะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในเพลงจำใจจากปรากฏภาพของลูกเขยที่มีความขัดแย้งกับแม่ยาย ดังเนื้อเพลงส่วนหนึ่งที่ว่า “โอ้แม่ยายสากลเขยจนไม่ดี รักเขยมั่งมีประเพณีอะไร ... แม่ยายผมนี้ขอลากันที่เขยจนจากลา” ความสัมพันธ์เชิงลบหรือการเป็นปฏิปักษ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายนี้สอดคล้องกับความคิดของ นาดยา อยู่คง (2542, น. 144 – 145) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายว่า แม่ยายหรือแม่ของฝ่ายหญิงส่วนใหญ่มักไม่ชอบหรือไม่ถูกกับลูกเขย เมื่อลูกเขยทำสิ่งใดที่ไม่ถูกใจมักจะต่อว่าด่าทอลูกเขยโดยไม่มีสาเหตุ แต่หากลูกเขยมีฐานะร่ำรวยก็มักจะเป็นที่นิยมจากพ่อตาและแม่ยายมากกว่าลูกเขยที่มีฐานะยากจน ดังนั้นปัจจัยสำคัญของความสัมพันธ์อันดีระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในบทเพลงแค้นแม่ยายน่าจะเป็นเรื่องฐานะที่ร่ำรวยของฝ่ายลูกเขย และหากลูกเขยมีฐานะยากจนก็มักจะเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายแม่ยายอย่างเนื้อหาในบทเพลงจำใจจาก

3. บทบาทของเพลงแค้นแม่ยายในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคม

บทบาทสำคัญของนิทานพื้นบ้านสามารถแบ่งได้เป็น 5 ด้าน ได้แก่ การให้ความบันเทิง การระบายอารมณ์แก้เบียดคับข้องใจ การช่วยให้วัฒนธรรมมั่นคง การให้การศึกษา และการรักษาแบบแผนของสังคม (อรุณญา แสนสระ, 2561, น. 14) เมื่อพิจารณาบทเพลงแค้นแม่ยายจะเห็นได้ว่าเนื้อหาของเพลงมีลักษณะเด่นที่นับเป็นบทบาทของวรรณกรรมมุขปาฐะในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ของสังคม ทั้งนี้ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2525, น. 74–75) ยังได้กล่าวถึงกฎระเบียบของสังคมว่าสิ่งนี้สร้างความกดดันให้กับคนในสังคม จึงมัก

ปรากฏเรื่องเล่าเชิงล้อเลียนและตลกขบขันอยู่คู่กับสังคมอยู่เสมอ มักเป็นเรื่องที่นำมาล้อเลียนเกี่ยวกับเพศ การเมือง ศาสนา เช่น เรื่องความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างบุคคลในครอบครัวที่ห้ามอยู่ใกล้ชิดกัน อาทิ ลูกเขยกับแม่ยาย พี่เขยกับน้องเมีย ดังนั้นหากพิจารณาเนื้อหาในบทเพลงแก้บน แม่ยายจะพบว่านอกจากเนื้อหาหลักกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างขบขัน เนื้อหาดังกล่าวยังนับเป็นการกล่าวล้อละเมิดทางเพศระหว่างฝ่ายลูกเขยกับแม่ยายที่มีเพศสัมพันธ์กัน

ในมุมนานิยมของครอบครัวขยายในสังคมเกษตรกรรมมักจะให้ความนิยมแก่เขยที่ขยันทำงาน ไม่เกียจคร้าน สังเกตได้จากความตอนหนึ่งในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วแต่งงานกับนางพิม ว่า “ถึงยากจนอย่างไรก็ไม่ว่า แต่พริ้งขัตถ์หลังมาจะยกให้” (คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2556, น. 117) ซึ่งเป็นคำพูดของนางศรีประจันผู้เป็นแม่ยายของพลายแก้ว กล่าวกับนางทองประศรีผู้เป็นแม่ของพลายแก้ว ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนค่านิยมของแม่ยายที่ต้องการลูกเขยที่ขยันทำงาน อย่างไรก็ดีเมื่อสังเกตเนื้อหาของเพลงแก้บนแม่ยายในฐานะเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคมจะสามารถพิจารณาได้ว่าบทเพลงดังกล่าวเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่นอกจากจะตลกขบขันแล้ว บทเพลงแก้บนแม่ยายนี้ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ลูกเขยส่วนใหญ่ซึ่งอาจจะมีหรืออาจเคยมีประสบการณ์ความขัดแย้งกับแม่ยายที่พอได้ฟังแล้ว จะชื่นชอบ บทเพลงนี้จึงเป็นสื่อช่วยระบายความกดดันจากการถูกกฎระเบียบจารีตประเพณีของสังคมที่กดทับ อีกทั้งเป็นการแสดงออกของจิตสำนึกซึ่งตามปกติไม่สามารถกระทำได้ กล่าวคือ การที่ลูกเขยจะมีเพศสัมพันธ์กับแม่ยาย

สรุป

บทเพลงแก้บนแม่ยายนับเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่แสดงให้เห็นความสามารถด้านปฏิภาณกวีของนายมณฑล โอโหสี หรือในฉายา ป.ปากควาย ราชาดาวตลกลิเกเพลงแปลงแห่งเมืองพิจิตร ทั้งความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำให้เหมาะสมกับเพลงต้นแบบ ถ้อยคำที่ประพันธ์ยังเป็นถ้อยคำที่กระชับและง่ายต่อการสื่อสารแก่ผู้ฟังเป็นอย่างดี มีความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่สนุกขบขันด้วยการกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างสองแง่สองง่าม แต่ก็คงเหตุผลในการกระทำที่แม้จะผิดประเวณีแต่ก็เข้าใจได้ กล่าวคือเนื้อหาของเพลงแก้บนแม่ยายนำเสนอเรื่องราวของตัวละครลูกเขยที่ไม่มีเพศสัมพันธ์กับแม่ยายด้วยความจำเป็น เนื่องจากลูกเขยบนบานเจ้าที่จนได้ฝูงควายที่ถูกขโมยลักไปกลับคืนมา เนื้อหาของเพลงตอนท้ายจบลงแบบหักมุมด้วยการที่แม่ยายกลับชื่นชอบการมีเพศสัมพันธ์ในครั้งนั้น นับเป็นการจบเรื่องราวอย่างเหนือความคาดหมายจากผู้ฟังและทำให้บทเพลงดังกล่าวสร้างความขบขันได้ไม่น้อย

ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งว่าเนื้อหาของบทเพลงแก่นบนแม่ยายมีเนื้อหาใกล้เคียงกับเนื้อหาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เรื่อง “แม่เฒ่ากับลูกเขย” ดังที่อรัญญา แสนสระ (2561, น. 108) ได้นำเสนอนิทานท้องถิ่นอีสาน เรื่องที่ 99 “แม่เฒ่ากับลูกเขย” ไว้ในส่วนหนึ่งของงานวิจัยซึ่งเนื้อหาของนิทานดังกล่าว กล่าวถึงควายที่บ้านแม่ยายหาย ลูกเขยจึงไปบนฝันว่า ถ้าหาควายพบจะแก่นบนด้วยการนอนกับแม่ยาย สิ่งนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุแห่งความบังเอิญหรืออาจเป็นอิทธิพลของวรรณกรรมก็นับเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไป

บทเพลงแก่นบนแม่ยายสะท้อนภาพความสัมพันธ์อันดีระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในสังคมเกษตรกรรม สาเหตุอาจมาจากการที่ลูกเขยมีคุณลักษณะอันเป็นที่พึงพอใจสำหรับแม่ยาย คือ เป็นลูกเขยที่ขยันทำงานจนมีฐานะร่ำรวย มีฝูงควายจำนวนมาก ตรงกันข้ามกับเนื้อหาจากเพลงต้นแบบอย่างเพลงจำใจจากที่กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างลูกเขยกับแม่ยาย สาเหตุอันเนื่องมาจากแม่ยายที่รังเกียจลูกเขยที่มีฐานะยากจนและด้อยต่ำ บทเพลงที่มีเนื้อหาแนวเดียวกับบทเพลงจำใจจากยังปรากฏอยู่ไม่น้อยในสังคมไทย ตัวอย่างเช่น เพลงสืบทอดที่ข้าแพ้ ที่กล่าวถึงพ่อตาและแม่ยายผู้รังเกียจลูกเขยที่มีฐานะด้อยต่ำและจบเรื่องด้วยการที่ลูกเขยต้องเลิกกรากับภรรยา เป็นต้น ความขัดแย้งระหว่างแม่ยายกับลูกเขยยังมีความขัดแย้งส่วนใหญ่ที่นิยมเกิดได้กับสังคมครอบครัวขยายถึงแม้จะไม่มีสาเหตุแห่งความขัดแย้งก็ตาม

บทเพลงแก่นบนแม่ยายนอกจากจะมีเนื้อหาสร้างความขบขันแล้ว บทเพลงดังกล่าวยังมีบทบาทในฐานะเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะต่อรองอำนาจในสังคม เป็นเครื่องมือระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคม เนื่องจากสังคมครอบครัวเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวขยายที่ฝ่ายลูกเขยต้องเข้ามาเป็นแรงงานให้แก่บ้านของพ่อตาและแม่ยาย ลูกเขยจำเป็นต้องขยันทำงาน หรือไม่ก็ต้องมีฐานะร่ำรวย หากไม่เป็นไปตามลักษณะที่พ่อตาและแม่ยายพึงประสงค์ก็จะได้รับแรงกดดัน ดังนั้นบทเพลงแก่นบนแม่ยายจึงมีฐานะเป็นเครื่องมือช่วยระบายความกดดันจากการถูกกฎระเบียบ จารีต ประเพณีของสังคมที่กดทับลูกเขยผู้มีหรืออาจมีประสบการณ์ร่วม อีกทั้งเป็นการแสดงออกของจิตสำนึกซึ่งตามปกติไม่สามารถกระทำได้ กล่าวคือการที่ลูกเขยจะมีเพศสัมพันธ์กับแม่ยาย

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันยังปรากฏบทเพลงอื่นที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายในฐานะวรรณกรรมมุขปาฐะที่ช่วยระบายความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ทางสังคมลักษณะคล้ายคลึงกับบทเพลงแก่นบนแม่ยาย ตัวอย่างเช่น เพลงชาละวันของบุญสม อยุธยา (พรภิรมย์) ที่ท่อนหนึ่งของเพลงกล่าวว่า “ฆ่าพ่อตาให้ตาย แล้วเอาแม่ยายทำเมีย” เพลงอยากรักแม่ยายงานประพันธ์ของจรินทร์ เกตุแดง (ออด โฟร์เอส) ที่ท่อนหนึ่งกล่าวว่า “แม่ยายใจดีควรมี

เมตตา ลูกเขยนี้มารำพัน ขอเป็นแฟนแม่ไม่แคร์สังขารแม่จำสงสารลูกหน่อย” หรือแม่ในเพลงวัยรุ่น ยุคนี้นี้ชื่อเพลง “จิบเธอไม่ได้ (ก็เลยจิบแม่เธอแทน)” ของ Trumsey ft. K-YU ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชายที่จะไปขอคบหาหญิงแต่กลับถูกแม่ของฝ่ายหญิงกีดกัน จากนั้นจบเรื่องด้วยการที่ฝ่ายชายกลับต้องการคบหากับแม่ของฝ่ายหญิงแทน ดังเนื้อเพลงที่ว่า

“จิบเธอไม่ได้แม่ไม่ยอมให้มีแฟนก็เลยจิบแม่เธอแทน
จิบเธอไม่ได้แม่เธอบอกว่าผม BAD เลยอยากได้แม่เป็นแฟน
จิบเธอไม่ได้แม่ไม่ยอมให้มีแฟนก็เลยจิบแม่เธอแทน
จิบเธอไม่ได้ (แม่งเอ๊ย!) เลยอยากได้แม่เป็นแฟน.. แทน”

(เพลงจิบเธอไม่ได้ (ก็เลยจิบแม่เธอแทน) ศิลปิน
Trumsey feat. K-YU (SANOOK, 2567)

จะเห็นว่าแม่สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บทเพลงยังคงเป็นวรรณกรรม มุขปาฐะอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งต่อสังคม บทเพลงแก่นแม่ยายยังคงหน้าที่ระบาย ความกดดันทางเพศและการโต้ตอบกฎเกณฑ์ในสังคมแก่ฝ่ายชายที่เป็นขย แม่บริบททางสังคม ปัจจุบันที่เป็นสังคมเมืองซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรมในอดีตก็ตาม ความขัดแย้ง ระหว่างลูกเขยกับแม่ยายก็ยังคงอยู่ สังเกตได้จากในปัจจุบันที่ปรากฏเพลงที่ช่วยระบายความกดดัน ดังกล่าวขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ ในฐานะผู้ฟังจึงควรเปิดใจและปรับทัศนคติให้กว้างขวางเพื่อยอมรับ แนวเพลงต่าง ๆ ด้วยหลักคิดทางวิชาการด้านคติชนวิทยา และอาจก่อให้เกิดประโยชน์ในแวดวง วิชาการสาขาอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม. (2554). *ลิเก คณะคุณ ป.ปากควาย หรือคณะ หยาदनภา ดาวรุ่ง*. สืบค้นจาก <http://www.m-culture.in.th/album/view/79468/>
- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร Faculty of Humanities NU. (2565). *คณะ มนุษยศาสตร์ ได้จัดพิธีมอบรางวัลเชิดชูเกียรติศิลปินท้องถิ่น ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง “รางวัลศรีสุวรรณหงคาร”*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/HumanitiesNU>
- คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2556). *ขุนช้างขุนแผน ฉบับวัดเกาะ*. กรุงเทพฯ: ซิลค์ เวิร์ม.

- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2558). *ถกเถียงวัฒนธรรมในงานวิจัยภาคกลาง*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เฉลาโพโต้ เมืองเหลือ. (2565). ต้นฉบับ “แก้บนแม่ยาย” ผลงานจากปลายปากกาของ ตลก ป.ปากควาย. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=29m7kB-YyYs>
- เดลินิวส์ออนไลน์. (2567). *ดราม่าแข่งเรือยาว! นักการเมืองฉุนนักพากย์ จัดมา 2 วัน ไม่เอ่ยถึงชื่อตนสักคำ*. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/news/4026132/>
- นาคยา อยู่คง. (2542). *การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของลูกเขยในสังคมอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2525). *มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มติชนออนไลน์. (2565). อาลัย “ป.ปากควาย” บรมครูลิเก ตัวโจ๊กระดับตำนานเมืองพิจิตร. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/entertainment/news_3735668
- แม่ไม้มเพลงไทย Original. (2559). *จำใจจาก-พร ภิรมย์*. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=M0VL_7x8UVc
- เสฐียรโกเศศ. (2515). *ประเพณีเรื่องการแข่งขันบ่าวสาวของไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.
- อรัญญา แสนสระ. (2561). *นิทานพื้นบ้านกับการสืบสารภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอกะเปอร์สมุทรปราการ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สาขาวิชาภาษาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- เอี่ยมพร รักชาวงศ์. (2552). *ศึกษาบทเพลงพร ภิรมย์*. (ปริญญาโทศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- Nui Chernyim. (2562). *ตามติดชีวิตตลก EP.9 | อาจารย์ป.ปากควาย โจ๊กลิเกแห่งเมืองชาละวัน*. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=_4PF_-1kPyE
- SANOOK. (2567). *"จีบเธอไม่ได้ ก็เลยจีบแม่เธอแทน" ร้องได้ยัง? เพลงฮิตเนื้อหาชวนอึ้ง ยิ่งฟังยิ่งเพราะ*. สืบค้นจาก <https://www.sanook.com/music/2472781/>